

1] *Život svaté Kateřiny*, v. 2385–89, in: *Dvě legendy z doby Karlovy*, ed. V. Vážný, Praha, NČAV 1959, s. 187. 2] Srov. J. Lehár, *Legenda o sv. Kateřině*, její smysl a literární souřadnice, in: *Legenda o svaté Kateřině*, Praha, Odeon 1983, s. 14n. 3] Z bohaté literatury k tématu dvorské lásky připomínáme: E. Wechsler, *Das Kulturproblem des Minnesangs I*, Halle, Max Niemeyer 1909; A. Jeanroy, *La poésie lyrique des troubadours*, Toulouse-Paris 1934 (reprint Geneve, Slatkine 1998); Denis de Rougemont, *L'amour e l'Occident*, Paris, Plon 1939; r. Nelli, *L'Érotique des troubadours*, Toulouse, Privat 1963; Ch. Camproux, *Le Joy d'amour des Troubadours*, Montpellier 1965; E. X. Newmann, *The Meaning of Courtly Love*, Albany, State University of New York Press 1968; Henri-iréné Marrou, *Les troubadours*, Paris, Seuil 1971; Jean Fraappier, *L'amour courtois et Table Ronde*, Genève, Droz, 1973. 4] Český překlad viz in: *Přátelé, přiléhavý složím vers*, přeł. Josef Prokop a Jiří Holub, Praha, Argo 2001, s. 53n. 5] K tomu srov. např. úvahu Georgese Dubyho *À propos de l'amour que l'on dit courtois* (1988), in: *tyž, La féodalité*, Paris, Gallimard 1996, s. 1413–20. 6] *Poésies complètes du troubadour Marcabru*, ed. Jean-Marie-Lucien Dejeanne, Toulouse, Edouard Privat 1909, s. 34 (č. XXIX, strofy 4–5); *D'autra manieira cogossos*, / *Hi a rics homes e baros / Qui las enserron d'inz maïos / Qu'estrains non i posca intrar / E te non guirbautz als tisos / Cui las comandon a gardar*. // *E segon que ditz Salamos / Non podon cill peïors laïros / Acullir d'aquels companys / Qui tant la noïrim cogular*, / *Et aplanon los guirbaudos / Ecuïon lor fills piadar*. Srov. Antonio Viscardi, *Le letteratura d'oc e d'oïl*, Firenze-Milano, Sansoni-Accademia 1967, s. 111n.; René Nelli, cit. d., s. 108n. 7] *Les troubadours. L'oeuvre épique*, ed. René Lavaud et René Nelli, Paris, Desclée de Brouwer 2000, s. 645–1063. 8] Thomas, Tristan et Yseut, verše 511–794, in: *Tristan et Yseut. Les premières versions européennes*, ed. Christiane Marchello-Nizia, Paris, Gallimard 1995, s. 138–146. 9] Albert Pauphilet, *Études sur la Queste del Saint Graal* (1921), Genève, Slatkine Reprints 1996; Etienne Gilson, *La mystique de la grâce dans la Queste del Saint Graal*, „Roma-nia” 51, 1925, s. 321–347. 10] *La Queste del Saint Graal. Roman du XIIIe siècle*, ed. Albert Pauphilet, Paris, Champion 1984, s. 146. 11] Andrea Cappellano, *De amore*, přeł. Jolanda Insana, Milano, Es Sansoni-Accademia 1971, s. 51. 12] Salvatore Battaglia, *La letteratura italiana. Medioevo e Umanesimo*, Firenze-Milano, Sansoni-Accademia 1971, s. 51. 13] *Sonetti della scuola siciliana*, ed. Edoardo Sanguineti, Torino, Einaudi 1965. 14] *Poeti del Duecento I*, ed. Gianfranco Contini, Milano-Napoli, Riccardo Ricciardi, 1960, s. 58. 15] Tamtéž, s. 244. 16] Tamtéž, II, s. 526.

Jiří Pelán (1950), literární historik a překladatel, od roku 1991 přednáší italskou literaturu na Ústavu románských studií FFUK. Publikoval četné překlady z italštiny, francouzštiny a němčiny. Knižní publikace: *Kapitoly z francouzské a italské literatury* (2000), *Bohumil Hrabal: pokus o portrét* (2002), *Slovník italských spisovatelů* (ed., 2004).

Richard de Fournival

Bestiář lásky

Všichni lidé přirozeně touží po poznání. Nikdo však nemůže sám poznat všechno (třebaže vše je poznatelné), a proto by měl každý poznat aspoň něco; aby jeden věděl, co druhý neví. Tímto způsobem lidé pak vědí vše. Nikdo to sice všechno neví sám, ale všichni dohromady ano. Jenže lidé nevíjí všichni najednou, jedni zeměrou dřív, než se druzí narodí. Naši předkové poznali věci, na které bychom dnes vlastním rozumem nepřišli, kdybychom se je od nich nedověděli.

Bůh se z lásky k člověku rozhodl vybit jej všim užitečným. Dal mu proto mimo jiné schopnost paměti. Paměť má dvě brány, zrak a sluch. Ke každé z těchto bran vede jedna cesta. Tyto cesty jsou obraz a řeč.

Obraz slouží oku a řeč uchu. Jak se vtisknout do paměti obrazem nebo řečí, je patrné ze způsobu, jakým paměť střeží poklady objevené lidským důvtipem a jak zpřítomňuje minulost. Stejnou schopnost mají také obraz a řeč. Když vidíme na obraze nějakou událost, například z Trojské války nebo odjinud, vyvstávají před námi činy statečných mužů, kteří žili dávno před námi, jako by se dály tady a teď.

Tutéž moc má i řeč. Když posloucháme nějaký příběh, je to, jako by se dobrodružství, která vypráví, odehrávala právě teď. Pokud lze pomoci řečí a obrazu zpřítomnit minulost, pomáhají nám také vstoupit do paměti.

Vý z mé paměti nikdy nezmizíte, má milá a krásná přítelkyně. Láska, kterou jsem k Vám choval, zanechala v mé paměti nesmazatelnou stopu, po hluboké ráně zůstane natrvalo citelná jizva, nikdy se zcela neuzdravím. Mé utrpení mi však bohatě nahradí vědomí, že i já trvale přebývám ve Vaší paměti. Posílám Vám proto v jednom textu obojí, řeč i obraz, aby mě, když u Vás nejsem, zpřítomnil ve Vaší mysl.

Jak jsou v tomto textu přítomny řeč i obraz, hned vysvětlím. Přítomnost řeči je jasná: veškeré písmo je tu proto, aby zaznamenávalo řeč a aby se četlo. Čtením se z písma stává opět řeč. Přítomnost obrazu je rovněž zřejmá: písmena se musí nakreslit. Navíc obsah textu sám o sobě vyzáduje ilustrace, neboť pojednává o zvířatech a o ptáčích, které poznáváme snáze z vyobrazení než podle slovního popisu.

Tento text je zároveň něco jako moje poslední výzva po všech těch, které jsem Vám dosud poslal. Jako když se král rozhodne vést válku za hranicemi své země: část svých nejlepších mužů vezme s sebou, větší část však ponechá doma pro ostra-hu země. Když ale zjistí, že mu ti, které vzal s sebou, nestačí, pošle také pro ty, jež nechal doma. V nouzi tak poslední výzvou povolá své zálohy. Totéž musím udělat

i já. Vždyť všechna hezká slova, která jsem Vám až dosud řekl nebo napsal, mi nebyla nic platná. V tomto posledním textu musím proto mobilizovat své záložní síly a promluvit, jak nejlépe dovedu, abyste můj poslední apel přijala příznivě. Možná mě vůbec nemilujete. Nicméně píšu věci, které oči rády vidí, uši rády slyší a paměť ráda uchová.

Tento text je mou poslední výzvou i poslední nadějí, musím v něm proto být výmluvnější než kdy předtím. Totéž se říká o kohoutovi: nejčastěji kokrhá po setmění a s rozedněním. Kolem půlnoci se ke kokrhání odhodlává jen zřídka, ale o to tónivěji jeho zpěv zní.

Rána a večery vypadají jako noc smíchaná se dnem a podobají se lásce, která ani úplně nedoufá, ani zcela nezoufá. Zato půlnoc je láska naprosto zoufalá. Protože tedy nemám ani nejmenší naději získat Vaši přízeň, jako by mi nastala půlnoc. Kdykoli mi ovšem svítne záblesk naděje, jako by svítalo. Tehdy jsem zpíval častěji, teď musím zpívat hlasitěji.

Hlasitý projev se obvykle přisuzuje zoufalému člověku. Proč, to nám objasní zvíře, které má tím ošklivější a hrozivější hlas, s čím větší námahou ho vydává. Je to divoký osel. Nezahýká, dokud jej hlad nedohání k zuřivosti a on nemůže najít zholu nic k žrádлу. Pak ale hýká tak vytrvale, že to nikoho kolem nenechá v klidu.

Když se mnou nemáte nejmenší sítování, nezbyvá mi než si dát záležet jako nikdy předtím a přesvědčit Vás nikoli hlasitým zpěvem, ale těmito zoufalými řádky, kterými k Vám naléhavě promlouvám. Zpěvem bych totiž určitě neuspěl a hned Vám vysvětlím proč. Když člověk spatří vilka dřív, než vlk jeho, ztrácí vlk svou sílu a odvalu. Když však vlk zpozoruje člověka první, ztratí člověk hrůzou hlas a nevydává ze sebe už ani hlásku.

Stejně je to i s láskou mezi mužem a ženou. Pokud muž zpozoruje lásku ženy dřív, než mu ji dá sama najevo, žena již nemá odvalu muže odmítnout. Já jsem však své city nedokázal utajit a vyjevil Vám je dříve, než jsem něco věděl o Vašich. Proto jste mi unikla. Sám jsem to jednou slyšel přímo z Vašich úst. Jako ten vlk jste mě tedy spatřila dřív než já Vás a já ztratil hlas. To je první důvod, proč Vám neskládám verše, ale píšu prostou prózou.

Druhý důvod ozřejmím na příkladu cvrčka. Ten nešťastník zpívá tak rád, že za zpěvu i umírá. Kvůli zpěvu nejí a o jídlo se nestará. Výhnul jsem se zpěvu, protože netuším, jestli by to nebyl můj konec. A stejně bych si nejspíš příliš nepomohl. Jak jsem už dávno zjistil, když jsem krásně zpíval a svým zpěvem přesvědčivě promlouval, cítil jsem se velmi špatně. Jako labuť.

V jedné zemi labutě zpívají tak krásně a s takovou chutí, že když se jim zahraje na harfu, sladí se s ní jako bubínek s flétnou. Nejkrásněji labuť zpívá ten rok, kdy má umřít. Když se nějaká pak ozývá zvlášť tklivě, říkájí o ní: Ta brzy umře. Také o dítěti, které vypadá bystré, se říká, že nebude dlouho žít.

Smrt labutě mi nahání strach, kdykoli krásně zpívám, a smrt cvrčka, když pějí ještě s větší chutí nežli on. Zanechal jsem proto zpěvu a posílám Vám tuto poslední

výzvu ve formě traktátu. Bylo mi totiž souzeno ztratit hlas ve chvíli, kdy mě spatřil vlk, tedy když jsem pochopil, že Vás miluji, a přitom nevěděl, s jakou odezvou se mo- je láska setká.

Běda mi! Kolikrát jsem pak trpce litoval, že jsem na Vás naléhal a připravil se tak o Vaši milou společnost. Kdybych mohl udělat to, co pes, který žrádlo vyvrhne a pak ho zase klidně sní. Radši bych stokrát znovu polkl vlastní slova, sotva mi vyklouzla z úst.

Nedivte se pak, že jsem ženskou lásku přirovnal k vlkovi. Vlk má totiž ještě další tři vlastnosti, kterými se podobá ženě. Má neohebný krk, s nímž nemůže otočit, aniž by otočil celým tělem. Kořist ho nezajímá, když ji má přímo u čumáku, ale jen když je daleko. A když se plíží do ovčince, jak nejtíšeji umí, ale nějaká větvička mu přesto zapraská pod tlapou, pomstí se své tlapě a v zuřivosti do ni kousne.

Všechny tyto tři vlastnosti se objevují v lásce také u ženy. Žena se nemůže dát, pokud se nedá celá. Podobně jako vlk neoctuje jen krkem. Druhou vltí vlastnost lze u ženy pozorovat, když se zamiluje. Dokud je muž daleko, hluboce ho miluje. Jen co je ale u ní, chová se, jako by jej už nemilovala. Třetí vltí vlastnost ženské lásky se projevuje následovně: dá-li žena svým chováním příliš najevo své city a muž na- bude přesvědčení, že ho miluje, žena umí slovy zamlžit a zamaskovat to, v čem zašla příliš daleko. Jako vlk mstí se žena ústy na tlapě. Ráda by totiž o ostatních věděla to, co nechce, aby se vědělo o ní. Hlavně před mužem, o kterém si myslí, že ji miluje, se má na pozor. Jako zmiije: když vidí nahého člověka, lekne se a uteče. Obléčeného bez obav napadne.

Právě tak jste se zachovala i Vy ke mně, má milá a krásná přítelkyně. Poznal jsem Vás tak něžně plachou, jako mají ženy být. Jako byste se mě trochu bála. To protože jsem pro Vás byl nový. Jakmile jste však poznala, že Vás miluji, začala jste být krutá a ničit mě svými slovy.

Ano, nové přátelství můžeme přirovnat k nahému člověku a potvrzenou lásku k oblečenému. Člověk se rodí nahý a oblékat se začne, až když povyroste. Při navazování přátelství člověk není ještě zamilovaný, a proto se nebojí otevřeně přiznat své city. Když se ale zamiluje, láska jej spoutá a on začne skrývat své myšlenky a bát se, aby se jeho city neprozradily. Je lapen právě tak jako obutá opice.

Opice chce napodobit všechno, co vidí. Chytří lovci si proto vyhlédnou místo, kde je opice uvidí, a pak se před ní obouvají a zouvají. Potom nechají jedny boty opici na dosah a ukryjí se někde poblíž. Opice chce napodobit to, co viděla, přijde, vezme boty a bez rozmyslu si je obuje. Než je stačí zase zout, lovci vyskočí z úkrytu a běží k ní. Obutá opice nemůže utkat ani vylézt na strom, ani se odplazit a lovci ji snadno chytí.

Všechny tyto příklady potvrzují, že kdo nemiluje, je jako nahý, a kdo miluje, je s- koby oblečený. Dokud se opice neobuje, je volná a nepolapitelná. Také člověk je s- bodný, dokud se doopravdy nezamiluje. Příklad obuté opice potvrzuje příklad zmiije a mně je teď jasné, proč se Vaše chování ke mně rázem zhoršilo, jakmile jste poznala, že Vás miluji: chytit se dá jen obutá opice a zmiije napadá pouze oblečené lidi.

Podle mého názoru byste se měla zachovat přesně naopak. Právě proto, že jsem oblétl lásku k Vám, byste na mě měla být milejší. Měla byste své chování řídit podle vrány. Dokud její přáčata nemají peří, nejsou černá a nepodobají se jí, vrána si jich nevěší a nekrmí je. Vránata žijí pouze z rosy až do doby, než jim peří naroste a vypadají jako jejich matka.

Tak jste se, myslím, má milá a krásná přítelkyně, měla zachovat. Dokud jsem Vás nemiloval, nemusela jste se o mě starat. Když mě ale celého pronikla láska k Vám a já byl připraven nést ve štítě znak Vašich barev, měla jste mě hýčkat a živit tu mladou a křehkou lásku, jako matka kojí své děti. V lásce by měly vítězit vrání instinkty nad zmijími či opičími.

Vrána má ještě jednu vlastnost, kterou se velice podobá lásce. Když najde mrtvého člověka, nejprve mu vyklove oči a očima potom klove mozek. Čím větší mozek člověk má, tím lépe se do něj vráně klove. Také láska se nejprve zmocní očí. Kdyby se na ni člověk nepodíval, nikdy by jí nepodlehli.

V lásce je také něco ze lva. Když lev žere kořist a jde kolem člověk, který se na lva náhodou podívá, lev se jeho pohledu přirozeně zalekne. Člověk je totiž stvořen k obrazu Pána všech pánů, a nese proto ve své podobě určitý náznak svrchovanosti. Lev je ovšem nebojácný zvíře a stydí se, že by měl mít strach z člověka. Jak se člověk na lva podívá, lev se na něj vrhne. Třeba stokrát by mohl člověk projít kolem lva a lev by se ani nepohnul, kdyby se na něj člověk nepodíval. Proto říkám, že se láska podobá lvovi: napadá jen toho, kdo na ni pohlédne.

Při prvních setkáních se láska člověka zmocňuje očima, ale pak ho začne skrze oči připravovat o mozek. Lidský mozek znamená rozum. Jako v srdci sídlí životní síla, která nás rozhybává, a z jater se nám do těla rozlévá životodárné teplo, tak mozek je sídlem rozumu, díky němuž chápeme, co se kolem nás děje. Když člověk miluje, je mu všečen rozum k ničemu, protože o něj stejně přijde. Čím víc ho má, tím víc ho ztratí. Čím chytřejší je člověk, tím vášnivější je láska.

Když už láska připomíná vránu touto vlastností, měla by mít i onu předchozí vrání vlastnost, a ne aby se chovala jako zmije nebo opice. To znamená, že by žena měla milovat raději muže, jenž oblétl barvy její lásky, a ne nahého, který ji nemiluje.

Věřím, že některé ženy podle toho jednají. Jsou ale i takové, které mají hlavy děravé, a co jedním uchtem vpusťí dovnitř, druhým pouštějí zas ven. Odmítají se dát právě těm, které milují. Jsou jako lasičky, které počnou uchtem a porodí tlamou. Když vyslechnou krásná vyznání, cítí se zavázány lásku opětovat – je to, jako by počaly uchtem. Nakonec se ale jen vyhýbají jasněmu odmítnutí a s oblibou se chytají různých fráží, jako by se bály, že je někdo nachytá. Přesně tak to dělá lasička. Po porodu odnese svá mláďata na jiné místo, aby o ně nepřišla.

Tato lasiččí vlastnost dělá lásku naprosto beznadějnou, když jeden vytrvale odmítá mluvit právě o tom, co by mohlo být nejdůležitější, a odvádí řeč stále někam mimo. Takovou beznaděj dokáže způsobit jen pták, který se jmenuje kalandra. Když kalandru přinesou k loži nemocného a ona mu pohlédne přímo do obličje, je to

znamení, že se nemocný uzdraví. Když se ale kalandra od něho odvrátí a nechce se na nemocného podívat, má se za to, že nemocný musí zemřít.

Snad Vám vadilo, má milá a krásná přítelkyně, že jsem žádal Vaši lásku. Snad Vás i těšilo mé přátelství a společnost, dokud jsem mlčel o příčině své nemoci. Snad proto jste se mi nikdy nepodívala do tváře. Měli by mě tedy mít již za mrtvého. Svým chováním jste mě úplně zničila. Jsem naprosto zoufalý. Ani souciti již neočekávám. Zemřel jsem z lásky. Ze smrti není návratu a se soucitem se vytratila i naděje, že se láska uzdraví.

Jsem mrtev, už je to tak! Kdo zavinil mou smrt? Nevím, buď Vy, nebo já, možná na tom máme podíl oba dva. Jako by mě siréna nejdříve uspala svým zpěvem a potom zabila. Existují tři druhy sirén, první a druhé jsou napulí ženy a napulí ryby, třetí napulí ženy a napulí ptáci; zpívají všechny. Jedny za doprovodu trubky, druhé s harfou a třetí jen tak. Zpěv sirén je tak krásný, že mu nikdo neodolá a táhne ho to blíž. Jakmile se dostane do bezprostřední blízkosti sirén, usne. Když ho siréna objeví, ve spánku ho zabije. Siréna je podle mého soudu vinna tím, že ho zavraždila zákeřně, také si to ale zavinil sám, protože jí uvěřil. Já jsem zahynul stejným způsobem a vinu na tom máme oba dva. Vás bych se ale nedovolil obvinit ze zákeřnosti, a беру proto veškerou vinu na sebe s prohlášením, že jsem si svou smrt zavinil sám.

Váš hlas mě uchvátí hned, když jste na mě poprvé promluvila. To by nevadilo, kdybych byl chytřejší jako had, jenž střeží balzám. Ten had se jmenuje zmejka. Dokud zmejka bdí, ke stromu, po kterém balzám stéká, se nikdo neodvážá přiblížit. Kdo chce balzám získat, musí zmejku nejdříve uspat hrou na harfu a další nástroje. Jenže zmejka je náramně chytrá, a když slyší hudbu, zacpe si jedno ucho koncem ocasu a druhé tře o zem tak dlouho, až si je zalepí blátem. Takto ohluchlá se nemusí bát, že ji někdo uspí. Totéž jsem měl udělat i já. Asi si vzpomínáte, jak zdrženlivě jsem se k Vám choval při našem prvním setkání. Sám nevím proč, možná v předtuše trápení, které mě mělo brzy potkat. Dostal jsem se do blízkosti sirény a její zpěv mě uspal. Vaše přítomnost a Vaše sladká slova mě jednoduše uchvátily.

A jaký div, že mě Váš hlas uchvátí! Taková je moc hlasu. Hlas nejen omluví, ale směle vyrovná všechny ostatní nedostatky. To je vidět u kosa: je sice ze všech ptáků chovaných v zajetí nejošklivější, navíc zpívá pouze dva měsíce v roce, ale přesto ho chovají raději než jiné ptáky, protože jeho zpěv má krásnou melodii.

Hlas umí mnoho dalších věcí, o nichž většina lidí nic neví. Právě hlasem vynahrazuje příroda živým tvorům jejich nedostatky. Všichni živí tvorové vnímají pěti smysly: zrakem, sluchem, čichem, chutí a hmatem. Pokud nějakému tvorů některý z těchto smyslů schází, vynahradí mu to příroda na jiném smyslu. Z toho důvodu nikdo nevidí lépe než lidé od narození hlouší a nikdo neslyší tak dobře jako od narození slepí. Nikdo také není tak mlsný a poživačný jako smradoch tchoř, který nic necítí. Nervy z mozku, které přenášejí vzruchy, se totiž větví na jednu stranu do nosních dírek a na druhou pak do patra v ústech. Čím méně fungují v čenichu, tím dokonaleji plní svou funkci v tlamě. Totéž platí i u ostatních smyslů.

Nejdokonalejší smysl je zrak. Žádným jiným smyslem nelze poznat tolik věcí. Nahrát ho dokáže jedině hlas. Tak je tomu u krtka. Krtěk sice nevidí na krok, protože má oči zarostlé kůží, ale slyší tak dobře, že mu nic, co vydává zvuk, nemůže uniknout nebo ho překvapit. Příroda krtkovi vynahradila ztrátu zraku právě hlasem. Hlas totiž podléhá sluchu jako barvy zraku a chuť chuti. Pod hmat spadá víc věcí, cítíme jím teplo a chlad, vlhko a sucho, hrubé a jemné a ještě mnoho dalších věcí.

Krtkovi tedy příroda nahradila zrak sluchem, a to tak dokonale, že žádný jiný živočich neslyší stejně dobře. Krtěk patří k pěti živočichům, kteří dokonalostí některého ze svých smyslů předčí všechna ostatní zvířata. Pro každý smysl lze najít jednoho živočicha. Červotoč vidí skrz dřevo, kterým se prokousává, a má tedy nejostřejší zrak. Krtěk má nejlepší sluch. Sup zas čich, protože cítí zdechlinu na tři dny cesty. Opice má nejlepší chuť a pavouk hmat.

Krtěk má ještě jednu zvláštnost. Je jedním ze čtveřice živočichů, kteří žijí pouze ze čtyř základních prvků, z nichž je stvořen svět: tedy z ohně, vzduchu, vody nebo země. Krtěk žije v zemi a ze země. Sled žije pouze z vody. Kulík ze vzduchu a salamandr z čistého ohně. Bílý pták salamandr je živ jen ohněm a z jeho peří se vyrábějí látky, které se čistí pouze ohněm.

Takové výjimečné vlastnosti má tedy krtěk a jedna z nich dokazuje moc hlasu. Žádný div, že hlas může nahradit ztrátu zraku právě tím smyslem, kterému slouží, to znamená sluchem. Hlas však dokáže nahradit dokonce i sluch sám. Takovou moc má skutečně jedině hlas.

V přírodopisných knihách se píše, že včely neslyší, a přesto vídáme pasáčka, jak vede roj včel pískáním a zpěvem. Ne však proto, že by ho včely slyšely. Důvod je jiný. Z toho, jak skvěle zvládají svou práci, je vidět, že včely mají velice ušlechtilou a harmonickou povahu, takže vnímají všechny dobré a harmonické povely. Všichni, kdo četli nebo slyšeli slavné filozofy, dobře vědí, jakou moc má hudba, a jistě jim ani neuniklo, že v ničem nepanuje tak dokonalá harmonie jako ve zpěvu.

Harmonie zpěvu je ve své dokonalosti tak mocná, že dokáže pohnout city a změnit vůli. Proto měli naši předkové různé zpěvy pro různé příležitosti. Na svatbách zpívali melodie, při jejichž poslechu měli všichni chuť se radovat. Když teskně zanotovali své pohřební písně, dali se naopak i ti nejzatvrzelejší do pláče. Zpívali také písně někde uprostřed mezi smutkem a veselím, které ani tolik nepovznášely, ani netížily.

A právě tuto dokonalou harmonii zpěvu včely vnímají, protože samy mají harmonickou povahu. Nemají sice sluch, ale cítí zpěv hmatem, který je ze všech smyslů nejběžnější a spadá pod něj nejvíce vjemů. Hlas si tak sluch, kterému slouží, nahrazuje u včel jiným smyslem.

Tato schopnost hlasu je opravdu podivuhodná a jedinečná. Hlas je schopen ještě mnoha jiných věcí, a to jak v řeči, tak ve zpěvu, ale to sem již nepatří. Musí Vám stačit to, co se bezprostředně dotýká našeho tématu. Protože má-li hlas opravdu takovou moc, není divu, že mě uspal. Vždyť to nebyl ledajaký hlas, nýbrž hlas té nejkrásnější bytosti, jakou jsem kdy spatřil.

Také zrak mě tedy pomohl spoutat? Jistě, a připoutal mě k Vám lépe, než zrcadlo dokáže upoutat tygřici. Když hledá tygřice svá uloupená mláďata, ač zuří sebevíc, jakmile uvidí zrcadlo, nemůže od něj oči odtrhnout. Tolik ji těší prohlížet si svou krásnou postavu, že zapomene pronásledovat lovece a stojí před zrcadlem jako lapená pasti. Jenže chytrí lovci ho sem postavili schválně, aby se rozružené tygřice zbavili. Když jste tedy upoutala můj zrak i sluch, není pak divu, že jsem přišel i o rozum a paměť. Zrak a sluch jsou totiž oněmi dvěma bránami paměti, o nichž jsem hovořil hned na začátku, a jsou to zároveň dva nejušlechtlejší lidské smysly. Nicméně, jak jsem již řekl, člověk má pět smyslů: zrak, sluch, čich, chuť a hmat.

Také čich mě pomohl spoutat, a to jako jednorozce, kterého usolí sladká vůně panenství. Žádné jiné zvíře není, když je loví, tak nelostnější jako jednorozec. Jeho ostrý roh uprostřed čela nezadrží žádné brnění či štít. Proto se jednorozce nikdo neodváží napadnout ani si na něj počítat bez pomoci panenské dívky. Jakmile jednorozec ucítí její vůni, poníženě před ní poklekně, jako by jí chtěl sloužit. Lstiví lovci to dobře vědí a pannu mu nastraží do cesty. Zmámený jednorozec ji usne na klně. Jinak se k němu lovci bojí třeba jen přiblížit, takto k němu ale klidně přijdou a ve spánku ho zabijí.

Tak se mi pomstila láska. Byl jsem v lásce namyšlenější než všichni moji vrstevníci. Myslel jsem, že neexistuje žena, kterou bych toužil mít celou jen pro sebe a kterou bych miloval tak vášnivě, jak říkali, že se milovat dá. Ale láska, chytrý to lovec, mi nastražila do cesty pannu, jejíž sladká vůně mě uspala a zapřičinila mou smrt – smrt lásky, kterou je zoufalství bez naděje na slitování. Upoutala můj čich a od té doby mě poutá tak, že zapomínám na svou vůli a řídim se podle ní. Jako zvířata, která ucítí vůni pantera, Oblouzena tím sladkým pachem následují pantera až na smrt.

Tak jste mě k sobě připoutala již třemi smysly: zrakem, sluchem a čichem. A kdybyste mě připoutala ještě dvěma zbývajícími: chuti polibků a hmatem v objetích, uspala byste mě docela. Neboť člověk opravdu spí, teprve až když neví o žádném ze svých smyslů. Kdo se nechá uspat láskou, vystavuje se nebezpečí smrti, neboť smrt přichází k člověku jako k jednorozci ve spánku.

Kdybych se chtěl tomuto nebezpečí smrti vyhnout, musel bych se chovat jako jeřáb, který střeží hejno. Nad spícím hejnem jeřábů bdi vždy jeden z nich a hlídá. Aby neusnul, bere si do pařátů drobné kamínky, takže se mu i špatně spí, natož aby mohl spát. Jeřáb spí totiž ve stoje, a když nemůže stát, nemůže ani spát.

Přesně to jsem měl udělat. Jeřáb střežící hejno znamená obezřetnost. To obezřetnost střeží duševní pochody a nohy jsou jako naše chůdní. Jako chodíme po nohou, přechází duše chůdním od jedné myšlenky ke druhé, člověk pak od jednoho činu ke druhému. Jeřáb si bere do pařátů kamínky, aby neusnul, jako obezřetnost drží zkrátka chůdní, aby se na ně smysly nespolehaly a nepodlehly vlastnímu zdání. Kdo takto jedná, nemá se čeho bát.

Člověk bez obezřetnosti je ošklivý jako páv bez ocasu. Páví ocas znamená též obezřetnost, jednak protože ocas je vzadu, takže teprve přijde, jednak protože je plný očí, což znamená, že si má dát člověk dobrý pozor na to, co teprve přijde. To je totiž

moje definice obezřetnosti: mít se na pozoru před tím, co přijde. Proto ocas páva značí obezřetnost a obezřetností tu nemíním nic jiného než být opatrný ve vztahu k budoucnosti.

Také lev dokazuje, že ocas je znakem obezřetnosti. Když se nemůže lovcům ubránit a musí se před nimi obrátit na útěk, zametá za sebou ocasem stopy, aby jej lovci nevystopovali. Obezřetný člověk jedná podobně. Když dělá něco, co by mu ostatní vytkli, kdyby o tom věděli, postará se, aby se o tom nikdo nedověděl. Obezřetně za sebou zamete stopy, tedy špatnou (nebo i dobrou) pověst, která by z jeho jednání mohla vzejít.

Ocas tedy znamená obezřetnost, a tím víc pak paví ocas s tolika očima. A jako je ohybný páv bez ocasu, je na tom bídně také člověk bez obezřetnosti.

Ale ani tolik očí, co má páv, by nezabránilo tomu, aby mě uspal Váš hlas. Slyšel jsem jednou vyprávět o paní, která měla překrásnou krávu a měla ji tak ráda, že ji nechtěla za nic na světě ztratit. Dala jí proto hlídat pasákovi jménem Argus. Tento Argus měl sto očí, z nichž spaly vždy pouze dvě. Tak odpočíval jeden pár po druhém, zatímco všechny ostatní oči hlídaly.

Přesto se kráva ztratila. Zalíbila se totiž jistému muži, který pro krávu poslal své ho syna Merkura. Merkur uměl překrásně zpívat a hrát na píšťalu z dutého rákosu. Merkur Argovi dlouze vyprávěl o tom i o onom. K tomu hrál na píšťalu, chodil okolo, zpíval a rozprávěl, až začal usínat jeden pár očí za druhým, a nakonec spalo všech sto očí. Merkur pak usekl Argovi hlavu a krávu odvedl svému otci.

I Argá uspala moc hlasu. A to měl oči jako páv na ocasu, který (jak jsem již řekl) znamená obezřetnost. Jaký potom div, že jsem vzdor vší své obezřetnosti usnul a dokonce zemřel kvůli hlasu. Takovým způsobem smrt přichází k těm, které ukolébala láska, ať je to člověk, kterého uspala sířena, nebo jednorozec zmámený vůni panny. Jsem tedy mrtvej, o tom není pochyb. Zbývá mi tedy aspoň naděje na pomoc? Existuje lék na smrt z lásky? Pravděpodobně nějaký existuje, ale já ho neznám, jako netušim, jakým lékem uzdravuje svá ptáčata vlaštovka. Je totiž dokázáno, že když lidé vezmou vlaštovce ptáčata, oslepi je a vrátí zpět do hnízda, ptáčata nezůstanou navždy slepá. Má se za to, že je vlaštovka uzdraví, ale čím, to nikdo neví. Také když zabijí mláďata lasičce a vrátí jí je mrtvá, lasička zná lék, kterým je vzkřísí. Obojí bylo ověřeno, ale jaký lék vlaštovka nebo lasička užívá, se zjistit nedá.

Stále věřím, má milá a krásná přítelkyně, že i pro mě existuje nějaký lék, kterým byste mě mohla přivést zpět k životu. Co je ale tím lékem, nevím. Snad by nám pomohlo, kdybychom něco z chování jednoho zvířete dokázali přenést na jiné. Víme dobře, že lev umí vzkřísit mrtvá lvičata, a víme také, jak to dělá. Lvičce se narodí mrtvé a lev nad ním třetí den spustí řev, kterým ho vzkřísí. Jestliže chcete, abych Vás nadále miloval, mohla byste mě takto probudit ze smrti, do které mě uvrhla láska. Víme také, jak své potomky křísí pelikán. Pelikán je pták, který neobčejně miluje svá mláďata a rád si s nimi hraje. To se ptáčatům náramně líbí. Rozdovádí se a létají otci těsně kolem obličejů, až ho křídly udeří do očí. Jenže pelikán je velice hravý pták

a nesnese, aby mu někdo ubližoval. Strašně se rozzuří a svá ptáčata pobije. Záhy svého činu lituje a vyřeší věc takto: zvedne jedno křídlo, zobákem si natrhne bok a vytékající krví ptáčata pokropí, čímž je oživi.

Coby nový přítel jsem pro Vás byl, má milá a krásná přítelkyně, jako malý ptáček. Byla jste ke mně tak laskavá, až jsem uvěřil, že se mohu odvážit s Vámi hovořit o tom, co mě nejvíce těšilo. Vy jste si mě však v porovnání se sebou cenila jen málo. Má slova se Vám znelíbila a zabila jste mě způsobem, kterým zabijí pouze láska. Když byste ale otevřela svou něžnou hrud a skropila mě svou přízní, dala mi své sladké a drahé srdce, jež se skrývá uvnitř, mohla byste mě vzkřísit. Vaše srdce je jediný lék, který mě může uzdravit.

Ze starofrancouzského originálu *Li Bestiaires d'Amours di Maistre Richart de Formoval e li Responce du Bestiaire* (ed. Cesare Segre, Milano - Napoli, 1957) přeložili Hana Škrabalová a Petr Sourek.

Bestiální imaginace

Jako není středověká etymologie naukou o původu a vývoji slov, nýbrž o jejich významu, ani bestiář není knihou o původu či chování živočišných druhů, ale o jejich smyslu. Středověká etimologie stejně jako etymologie poskytuje gnómičké zkratky příběhů, z nichž musí vyplývat bezprostřední poučení. Vše musí dávat smysl. Velmi mnoho smyslu. Nadvládě Smyslu (učeneckým kryptonymem *Logos*) podléhá dokonce i nesmysl.

Do poloviny 13. století, kdy vznikl *Bestiář lásky* Richarda de Fournival, se tomuto jedinému Smyslu úspěšně podřídlu obdivuhodné množství materiálu. Sama Fournivalova kniha je důkazem dokonalé asimilace a pokračující amalgamizace záhnových tradic. Mezi zdroje milostného bestiáře nepatří jen latinští či francouzští následníci řeckého *Fysiologa* (Philippe de Thaün, Guillaume le Clerc, Pierre de Beauvais), ale vůbec celá latinská encyklopedická tradice, která se přizpůsobila exegetickým účelům. Vrcholně středověký *Bestiář* není v žádném případě obskurním nebo marginálním literárním jevem. Není to marnivé repertorium žrůd, které žijí kdesi pod prahem snu, ani literársky fantastní zoologie. Naopak, bestiář je vzorem ostatním dílům, jak podřídit zvládnout všetečnost Smyslu poznání, jak vědění proměnit v poučení a poznanou pravdu v účinnou nápravu.

Bestiář lásky se připojuje k této normativní tradici, která hollistickou exegezi zdůrazňuje ekonomii stvoření. Hybridizace zvířecích druhů je výrazem této ekonomie – když se lev našere kozy a ta zůstane celá, zrodí se chiméra. Není však nejmenší důvod, proč bychom chiméru, sířenu nebo hydru neměli brát zcela vážně. Richard de Fournival své informace čerpal z uznávaných zdrojů. Jeho zprávy o existenci nebo chování živočehů byly podle dobových standardů ověřeny. Také Fournivalovy morální výklady věrně sledují tradici. *Bestiář lásky* lze jen stěží pokládat za ikonoklastický, revoltující, subverzivní a podobně, jak se toto středověké dílko občas snaží prodat dnešním čtenářům moderní interpretací a překladaťel.

Někteří moderní nadšenci mají sklon vidět ve stejném revolučním světle také Fournivalův *aristotelismus* – jako údajný vzor proti platonickým klíšé trubadúřské lásky. Richard de Fournival však přejímá trubadúřská klíšé stejně jako Ovidiovu autoritu bez náznanu polemiky. Na platonické traktáty o lásce (či dokonce platonickou lásku) mohl jen stěží reagovat. Nebyl současníkem Marsilia Ficina. Platonovy dialogy o lásce se vrcholnému středověku nepodařilo strávit. Důvodem byl jejich homoerotický charakter, který vážně ohrožoval ještě raně renesanční recepci Platónova

Erota. Do symbolické (figurativní) roviny po způsobu biblické exegeze se jej podařilo převést právě až Marsiliu Ficinovi v druhé polovině 15. století.

Traktáty o lásce, které mohl či musel Richard de Fournival znát, stály pevně v scholastické tradici aristotelismu (nejvlivnější mezi nimi *Umění dvorní lásky* Andree Capellana). Proces školní systematické milostné vědy přitom v té době pokračoval i po nepřímých liniích. Heloisa důvěrně svázaná s Petrem Abélardem odkávající scholastika povýšila na učitelku lásky. *Heloisino umění milovat* (jak hlásá hravý název) však informovaného čtenáře nejspíš zklame. Autor pouze neúnavně lepi uvovovací větičku „a Heloisa říká“ před doslovně citáty z Capellanova *Umění dvorní lásky*. I tato nejapnost potvrzuje touhu autorů podřídit psaní o lásce po všech stránkách scholastické tradice.

Fournivalův *Bestiář lásky* začíná – stejně jako spousta tehdejších odborných pojednání – první větou Aristotelovy *Metafyziky*. Tento incipit (který můžeme číst jako předznamenání i v hudbě) autora zavazuje k odbornému tónu. Richard de Fournival (učení klerik, knihovník a kardinálův sekretář) nám tedy postupně servíruje kompletní sadu scholastických témat: vztah paměti a smyslu, problém poznatelnosti, otázky obecnosti či priority jednotlivých smyslů, problém podřízenosti určitých kvalit daným smyslům apod.

Jakkoli krkolomně a násilně se nám mohou jevit přechody po scholastických mústcích mezi jednotlivými útrapami milostného vztahu, nezdá se, že by Richard de Fournival měl větší pochybnosti o svých literárních dovednostech a pékném dojmu, který na čtenáře udělá svým obsáhlým vzděláním. Dílo učeného Pikarda svědčí naopak o rostoucím sebevědomí středověkých literátů, kteří se bez obav pouštějí do asimilace stále rozsáhlejšího souboru starých textů.

Richard de Fournival byl současníkem Roberta Grossetesta (který mimochodem rovněž psal o dvorské etiketě). Dílo předního scholastického filozofa neovlivnilo jen rozvoj západního vědeckého myšlení v metodickém smyslu, ale předznamenává rozsáhlé úsilí evropských vzdělanců vstříc antické filozofii (a dokonce i hrdiny řeckořímské mytologie) jako ideální františkány, kteří žijí v chudobě, nestarají se o osobní prospěch ani slávu, pracují k obecnému blahu a mají se ve vzájemné úctě a lásce.

V těchto kompendiích nám chování zvířat stejně jako barva kamenů nebo třeba životy starověkých filozofů připomínají svůj jediný Smysl. Labyrint světa má pevný řád. Původ hybridních příšer je zamlčen, neboť jejich Smysl leží jinde. Méně výchovné příběhy, jako je ten o Minotaurovi, jsou rozloženy na neškodné komponenty. Také v *Bestiáři lásky* potkáme jakéhosi Merkura, nemotivovanou touhu po krávi, navíc ještě obra Arga, ale kdo a proč zatonul po krávi, a proto poslal svého syna Merkura, aby uspal obra Arga a krávu mu přivedl, se nedozvíme.

Petr Šourek

Daniel Samek

Láska v nepřítomnosti (Osudová láska v gaelské tradici staroirské)

Následující stat je pokusem zpřehlednit, jakým způsobem se irská rodová společnost stala literárně vyrovnávala s mocným a nezvladatelným citem, který vždy podněcoval vybranou dvojici milenců ke značné společenské bezohlednosti a ostatní ponechával v útrpnosti nad iluzorností milostného štěstí. Mělo by tu jít spíše o nepřímo přímý pokus uchopit milostné vzplanutí, protože přímo to patrně učinit nelze. Teoretické rozpravy a literárněhistorické vývoody at jsou ponechány stranou a necháme promluvit příběhy.

První posledek

Ve staroirské sbírce *Fíthaloiva príslóví* (*Senbriathra Fíthail*) připisované moudrému soudci, který žil v době krále Cormaka, syna Artova, se praví: *Láska potěchou oka* (*Airer síla serc*). Težko říci, zda se tento výrok vztahuje ke sledování bezhlavě zamilovaného páru náhodným pozorovatelem nebo vypoovídá o padnutí si do oka s drahou polovici života. Jedno je však jisté, oko má pro fenomén lásky „na první pohled“ nepochybně zásadní význam. Otázkou ovšem zůstává, co se vlastně dá vidět, tj. jestli v tomto případě používáme oko k vidění nebo k jeho zaklopení. Zdá se totiž, že všichni zamilovaní jsou tak či onak odsouzeni k slepotě. Vždyť podle mínění svého okolí se k sobě milenci často moc nehodí, není jasné, co na sobě navzájem vidí, a všichni se podivují, že nejsou schopni uzříti chyby toho druhého. V jiném případě si všichni pochvalují dvojici, které to vlastně ani moc nefunguje. Oči tedy mají, ale nevidí... A tak se nabízí otázka: Jsou oči pro milostné vzplanutí skutečně tak důležitě?

Staroirský náhled je v tomto bodě poměrně jednoznačný. Člověk se prý může zamilovat i „podle pověsti“ (*ara airsceálaib*), které o něm kolují. Ale jak je to možné? Poměrně záhadná představa, že se někdo může zamilovat kvůli tomu, co o někom slyšel, má základ v soudobém uspořádání lidské společnosti. Ta byla zakotvena spíše v řídkém osídlení (jednotlivé dvorce) a částečně patrně zakletá v labyrintu nejbližšího příbuzenstva, kde nejspíš nezbyvalo než snít „o něčem jiném“, ozdravném. Navíc, vizuální představivost těchto lidí byla založena spíše na tom, co se dalo vyslechnout. Obrazového bylo pomálu, a když, tak šlo spíše o ornamentální výzdobu.